

18. Сухина В.Ф. К вопросу о концепции гуманизации университетского образования / Гуманизация науки и образования: Материалы учебно-методической конференции. / Под редакцией В.П. Педана. – Харьков. 2001. – С. 4 – 6.
19. Шиянов Е.Н. Гуманизация профессионального становления педагога. / Советская педагогика. 2011. №9. - С. 80 - 84.
20. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / Д.Б. Эльконин. – М.: Педагогика, 2009. - 560 с.

УДК 37. 013. 3

Жиленко М. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка факультет психології, к.пед.н., доц.

ВРАХУВАННЯ РІВНЯ ПРОДУКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В статті розглянуто можливості зміни рівня продуктивності навчальної діяльності у вузі шляхом подолання розходжень при визначенні структури діяльності і форм її об'єктивації, що задається у нормативному вигляді і фактично реалізовуваними способами діяльності самих студентів.

Ключові слова: суб'єктивний фактор навчання, теорія продуктивної освіти, рівні продуктивності, динамічна модель, зона актуального сприйняття, професійна необхідність, структура діяльності, суб'єктивна проєкція, форми об'єктивації діяльності.

В статье рассмотрены возможности изменения уровня продуктивности учебной деятельности путем преодоления расхождений при определении структуры деятельности и форм ее объективации, задаваемых в нормативном виде и фактически реализуемыми способами деятельности самих студентов.

Ключевые слова: субъективный фактор обучения, теория продуктивного образования, уровни продуктивности, динамическая модель, зона актуального восприятия, профессиональная необходимость, структура деятельности, субъективная проекция, формы объективации деятельности.

The article deals with the possibilities of changing the level of productivity of educational activity by overcoming the discrepancies in determining the structure of activity and forms of its objectification defined in the normative form and actually implemented in ways of the students activity.

Keywords: subjective educational factor, theory of productive education, levels of productiveness, dynamic model, zone of actual perception, professional necessity, structure of activity, subjective projection, forms of activity objectification.

Актуальність дослідження. Одним з центральних завдань, яке покликана вирішити реформа вищої освіти в Україні є визначення концепції і вибір шляхів перебудови вищої школи з урахуванням необхідності інтегруватися у Європейський простір вищої освіти. В основі реформи вищої освіти лежить перебудова процесу і результату засвоєння систематизованих знань, умінь, навичок, досвіду пізнавальної діяльності, інших відомих способів діяльності, емоційно-ціннісних ставлень, які необхідні різним категоріям фахівців задля здійснення професійної діяльності. Тому проектування структури вищого навчального закладу і розробка технологій навчання мають визначатися перед за усе тією діяльністю, для якої фахівець готується. У вітчизняній вищій школі зміст підготовки задається заздалегідь спроектованою організаційною системою з урахуванням прогнозу розвитку самої діяльності за фахом, спеціалізацією, кваліфікацією, які в свою чергу залежать від засобів і способів, що використовуються у професійній діяльності. З цього випливає,

що навіть якщо буде в усіх деталях розроблена модель особистості спеціаліста, що вміщує в собі кваліфікаційні характеристики (у вигляді опису досвіду спеціаліста), психограми (у вигляді визначених вимог до інтелектуальних, емоційних, вольових властивостей); якщо буде визначена дидактична система і технологія навчання – все одно центральним залишається наукова розробка, теоретичне обґрунтування найбільш досконалих форм і методів професійної підготовки, активізації усіх ланок навчально-виховного процесу, мобілізації зовнішніх і внутрішніх ресурсів цієї системи.

Важливим резервом підвищення ефективності підготовки до професійної діяльності є врахування суб'єктивного фактора навчання, опора на індивідуальні особливості тих, хто навчається. Саме врахування рівня продуктивності суб'єктів професійної діяльності в організації навчального процесу і є **метою** дослідження у даній статті.

Будь-який навчальний або виховний вплив, що реалізується в стінах вищого навчального закладу, повинен мати свою адресу, конкретного суб'єкта, до якого він звернений. У протилежному випадку діяльність студентів і викладачів буде проходити по власним законам, а ефективність впливу, що здійснюється в рамках навчально-виховного процесу набуватиме формального характеру. Коли ж система зовнішніх впливів спирається на власну активність тих, хто навчається, її результативність збільшується багаторазово [2]. Стратегія сучасної вузівської підготовки базується на визнанні основних діючих сторін (викладач-студент) у якості рівноправних партнерів спільної діяльності. А це, в свою чергу, передбачає не пригнічення однієї індивідуальності іншою, жорстке декларування цілей і способів цієї взаємодії, а гнучку взаємоадаптовану тактику, що позитивно корелює з базовими психологічними характеристиками кожної із сторін. В рамках вузу це особливо важливо у тому сенсі, що процес професійної підготовки з одного боку покликаний сформувати особистість творчу, здатну до саморозвитку, а з іншого являє собою підведення тих, хто навчається під необхідний суспільству стандарт (модель фахівця, яка сформована в його освітньо-кваліфікаційній характеристиці), що виражена у системі нормативних вимог. Ця нормативність має охоплювати не тільки результат, а й характер, зміст, методичку, організацію поточної (навчальної) діяльності.

В національній доповіді Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010 показано, що основними показниками конкурентоспроможності національних систем освіти, за оцінками Всесвітнього економічного форуму, є такі: якість освітньої системи; якість математичної освіти; якість навчальних закладів з підготовки управлінців; сприйнятливність наукових інститутів до інноваційних змін; розповсюдженість систем перепідготовки персоналу; наявність професійних управлінців; якість науково-дослідних інститутів; сприйнятливність науковців та інженерів до інноваційних змін, що зайвий раз підтверджує необхідність врахування особистісних характеристик суб'єктів професійної діяльності на усіх етапах їх підготовки [3].

У вітчизняній системі вищої освіти за роки незалежності відбулися значні реформи, що відповідали засадам Болонської декларації: 1) введено ступені бакалавра і магістра; (зараз вирішується питання видачі додатку до диплому європейського зразка); 2) введено систему циклів вищої освіти (отримання повної вищої освіти – кваліфікації спеціаліста або магістра неможливо без завершення першого циклу – бакалаврату); 3) запроваджено кредитний вимір трудомісткості

навчальних дисциплін); 4) сьогодні за кордоном навчається студентів і працює викладачів та науковців значно більше, ніж до 1991 року; 5) розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і досліджень.

З метою приєднання до Болонського процесу в Україні було розроблено низку нормативно-правових актів для удосконалення системи вищої освіти, зокрема, було введено перелік кваліфікаційних рівнів спеціалістів.

З 2008 року в Україні почала діяти програма «Компас», яка вперше визначила рейтинг ВНЗ серед роботодавців. Необхідно відзначити, що кількість абітурієнтів, які обирають престижні спеціальності, збільшується за рахунок розширення діапазону ВНЗ не лише державної, а й недержавної форм власності. Недержавні заклади, що намагаються отримати ліцензії на право навчання та видачі документів про освіту, спеціалізуються, в основному, на навчанні студентів за спеціальностями, що користуються попитом у сфері бізнесу (менеджмент, маркетинг, банківська справа, економіка, юриспруденція). При цьому не завжди враховуються довгострокові тенденції попиту та пропозиції, що в майбутньому може призвести до зростання напруженості на ринку праці України. Частка спеціалістів, підготовлених за галуззю знань «економіка, комерція та підприємництво», в загальній чисельності випускників ВНЗ збільшилась з 28,3% у 2000 році до 33,3% у 2006 році. Багаторазові спроби реформувати вищу освіту не мали цілісного, системного характеру. Необхідно розглядати в єдиному комплексі сектори, які виробляють суспільні блага, товари і послуги та сектори, які готують для цього фахівців і проводять наукові дослідження. У свою чергу, в процесі прогнозування тенденцій соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу мають бути враховані прогнозовані потреби ринку праці, узгоджені з обсягами державного замовлення на підготовку фахівців.

Разом з тим, аналіз якості підготовки у вищих навчальних закладах показує, що тільки у 20-25% випускників рівень професійної підготовки відповідає сучасним вимогам. Більше того, необхідно собі чітко уявляти, що випускник вузу частіше всього це лише основа для формування спеціаліста-професіонала. Тому необхідне вироблення системи і механізмів контролю, вдосконалення всього складного процесу професійного становлення випускника вузу (що включає в себе професійну орієнтацію, відбір, динаміку професійного навчання і післявузівську діяльність). Процес цей нероздільний, але найбільш складна його частина (де найчастіше відбувається такий розрив) пов'язана з початком післявузівської діяльності. Можна навести багаточисельні приклади, коли випускники, які мають однаковий середній бал, чи навчальний рейтинг, показували абсолютно різний рівень у практичній професійній діяльності. І природно, така ж оцінка давалась рівню підготовки фахівця у вузі. Адже система дій і поведінки виступає достатньо обґрунтованим критерієм рівня професійної підготовки.

Від чого залежить успіх професійної діяльності? Які умови необхідно створити у навчальному закладі для подолання розриву між навчальною і практичною діяльністю?

Проблема ця виникла не сьогодні. Тією або іншою мірою вона досліджувалась і теоретично і практично [4, 5, 6]. Ґрунтовні дослідження проведені вченими України, Росії, інших країн щодо вивчення різних аспектів підготовки до діяльності, адаптації і професійному становленню випускників вузів. Серед них можна виділити низку напрямків, але нас цікавить один з них – вивчення і профілактика утруднень, з якими

стикаються випускники Цими проблемами займалися і займаються Ананьєв Б. Г., Кузьміна Н. В., Русалінова Н. В. Зокрема, в акмеологічній теорії продуктивної освіти Н. В. Кузьминої реалізується індуктивний підхід, який ґрунтується на основі узагальнення багаторічних досліджень (біля 2000 кандидатських і докторських дисертацій) у сфері освіти, які базуються на таких постулатах:

1. Освіта є головним "фундаментом" сучасної культури, науки, техніки, духовного і матеріального виробництва, а також усталеного розвитку суспільства. Необхідна загальна теорія освіти, яка ігнорує підпорядкованість окремим міністерствам і відомствам, щоб підвищити її якість.

2. Освіта є головним засобом розвитку людини протягом життя, з раннього дитинства і впродовж усієї професійної діяльності. В системі освіти розроблені видатні теорії, що забезпечують підготовку в конкретних галузях, Але сама освіта не має загальної теорії.

3. Викладачі – суб'єкти освіти, що здійснюють її цілі, – носії навчальної інформації, що використовують засоби освітньої комунікації. Якщо дослідити ознаки майстерності (немайстерності), умови, фактори, стимули, що сприяють і утруднюють досягнення вершин продуктивності і професіоналізму, то можна прийти до створення загальної теорії продуктивної освіти.

4. Критерієм якості діяльності викладача, його мистецтва, майстерності і творчості є результати у "духовному" продукті і розвитку тих, хто навчається. – психічних новоутвореннях у їх особистості, діяльності, індивідуальності, що забезпечують розвиток готовності перейти до наступної системи навчання або до самостійної виробничої діяльності

5. Теорію продуктивної освіти можна створити тільки спираючись на дані "багатоповерхових" вимірів рівнів продуктивності суб'єктів утворюючої діяльності у різних сферах, підготовку до входження у які і до діяльності в яких здійснюють виховні або навчальні заклади основних освітніх маршрутів: педагогічного, акмеологічного, акмеовиробничого.

Одним з таких "рівнів продуктивності", на якому можна оптимізувати діяльність в рамках кожного з вказаних маршрутів є врахування відношень співпадання, або розходження об'єкт-суб'єктного сенсу подій, що передбачаються технологіями навчального процесу у вузі.

Останнім часом в педагогічних дослідженнях став широко застосовуватися компетентністний підхід. Відповідно до нього при розгляді підготовки майбутнього фахівця необхідно виходити з сучасного розуміння його професійної компетентності і майстерності.

Формування професіоналізму має відбуватися з опорою на принципи науковості, безперервності, систематичності, єдності теоретичної і практичної підготовки. Фундаментальна підготовка фахівця є не ціллю, а засобом підготовки, її необхідно узгоджувати з вимогами професії, яка опановується під час навчання. Це – принцип фундаментальності.

Проблему готовності студентів до взаємодії в рамках професійної діяльності необхідно розглядати з позиції цілісної особистості, враховуючи при цьому роль мотивів і психічних процесів. Готовність як якість і як стан головним чином обумовлюється сталими мотивами і психічними особливостями, властивими конкретній особистості. Складність процесу формування готовності полягає у тому, що успіх діяльності не гарантується простим переносом вироблених раніше якостей

і станів в нову ситуацію. Важливим показником готовності є як процес набування знань, професійної самостійності під час навчання у вузі, так і процес адаптації до успішної професійної діяльності. В рамках кредитно-модульної системи відбувається технологізація навчального процесу, що вимагає обов'язкового розуміння й прийняття його логіки з боку тих, хто навчається.

Як відомо, технологія навчання включає цілісний процес постановки цілей, постійне оновлення навчальних планів і програм, тестування альтернативних стратегій і учбових матеріалів, оцінювання педагогічних систем в цілому і змінення цілей наново, як тільки стає відомою інформація про ефективність системи. (С. Сполдінг) [1].

В ході проведеного дослідження на факультетах психології, економічному, хімічному, Географічному, філософському, інституті філології, ННЦ «Інститут біології» в КНУ ім. Т. Г. Шевченка було з'ясовано, що студенти часто протиставляють зовнішнім вимогам свою логіку поведінки. Включаючись в систему професійної підготовки, вони виробляють власну концепцію, всередині якої (за самих різних причин) можуть реалізовуватись відношення співпадання, або розходження об'єкт-суб'єктного сенсу подій, що відбуваються. З урахуванням визначеної нами етапності в формуванні особистості, планування навчальної діяльності на основі загальної періодизації розвитку студента під час навчання [2], ми знайшли низку розходжень у студентів при визначенні основних компонентів структури діяльності і відслідковуванні форм їхньої об'єктивації: а) у нормативному вигляді, що завданий ззовні, апріорному для людини, що включена у даний процес, та б) у фактично реалізовуваних способах діяльності, що визначаються внутрішніми (психологічними) причинами, які склалися на основі життєвого досвіду (за станом на кінець навчання на 4 курсі, 2 курсі магістратури). З'ясувалось, що завдана структура навчального процесу (кількість, найменування і назва навчальних предметів) має суттєві розбіжності у суб'єктивній її проекції (динамічній моделі, що склалася у свідомості студентів). У системі ставлень студентів значна частина навчальних предметів взагалі не сприймається як професійно необхідна. Багато студентів розуміють професійну необхідність тільки тих предметів, які прямо відносяться до напряму (профілю) підготовки. Предмети, що додають опосередкований внесок в професійну підготовку (формують світогляд, озброюють методологією пізнання і т. д.) виявляються менш значущими. Попадає в число таких, що відкидаються і низка дисциплін з розділу професіональної підготовки, проектування яких на структуру професійної діяльності виявилось для студентів складним. Це свідчить про те, що багато хто розуміє професійну підготовку у вузі як процес оволодіння певним обсягом знань, які прямо співвідносяться зі змістом майбутньої професійної діяльності. Поза зоною їхнього актуального сприйняття виявляються такі зовнішні напрямки професійного становлення, як формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних здібностей і можливостей, формування творчого мислення і широкого кругозору, оволодіння процедурами наукового дослідження і методологічним апаратом, формування міжпредметних навичок і умінь та багато іншого.

Звідси, суб'єктивні моделі навчання будуються на основі поверхового проникнення студентів у сутність навчально-виховного процесу вузу, його складних зв'язків зі структурою професійної підготовки. Результати дослідження показали, що структура діяльності, що задається студентам суттєво не співпадає з прийняттям ними професійного сенсу подій що відбуваються. Розподіл учасників дослідження в

залежності від ступеня відповідності суб'єктивних моделей навчального процесу об'єктивно заданій моделі здійснювався шляхом розрахунку співвідношення суми балів, проставлених кожним студентом усій сукупності предметів до максимально можливої величини. (тобто до того ідеального випадку, коли всі предмети оцінені максимальним балом). Були складені таблиці, графіки, аналіз яких показав, що існують істотні розходження між завданою логікою професійної підготовки і її суб'єктивним прийняттям. Більше того, динаміка їхніх змін від курсу до курсу вказує на тенденцію до погіршення. Звідси неминуче, що індивідуальні стратегії діяльності, що приймаються студентами, навіть при інших сприятливих умовах (задоволеність вибором професії і організацією праці у вузі, якістю викладання і т. п.) не охоплює весь навчальний процес на необхідному рівні активності. Частина навчальних предметів вивчається не на професійну перспективу, а для поточних навчальних цілей (наприклад отримати високу оцінку, покращити свій рейтинг, щоб отримати стипендію, уникнути нарікань з боку куратора, декана тощо). Пряме декларування викладачем важливості і професійної необхідності окремих навчальних предметів практично не впливає на систему ставлень студентів до навчальної діяльності в звичайних умовах. Щоб змінити такий стан речей необхідно, щоб кожний студент мав можливість створити систему навчальної діяльності через призму формування особистісних характеристик, необхідних для майбутньої професійної діяльності, що має сприяти переходу від позиції пасивного виконавця зовнішніх вказівок до саморегуляції своєї життєдіяльності у відповідності з прийнятими соціальними і особистими цілями. Курсова система, в рамках якої відбувається підготовка зараз, цим вимогам не відповідає.

Висновки. Таким чином, при складанні навчальних планів, виборі технології навчання необхідно створювати організаційно-педагогічні умови, які дозволять:

а) усвідомлювати студентіві себе, як особу, що включена в об'єктивний процес, а відповідно підкорятися необхідності координувати свої зусилля, вчинки, поведінку і спосіб життя з ходом цього процесу;

б) усвідомлювати свій рівень оцінки подій, що відбуваються в середині системи і у випадку невідповідності досягнутого рівня аналізу і виділених критеріїв таким, що об'єктивно вимагаються, намагатися піднятися до рівня теоретичних узагальнень, шукати адекватну характеристику цих подій і методи аналізу;

в) усвідомлювати умови, в яких відбувається діяльність, оцінюючи їхню відповідність поставленим завданням і, у випадку розходження, намагатися змінити або ці умови, або спосіб організації навчальної діяльності у бажаному напрямі;

г) перебудувувати свою діяльність, поведінку і спосіб життя у відповідності із зрозумілим і прийнятим ідеалом доцільного для системи способу самореалізації.

Створення таких умов в рамках кредитно-модульної системи організації навчального процесу (а не курсової, як це має місце зараз) дозволить студенту свідомо формувати вибірково складову при отриманні освіти за відповідним напрямом підготовки і, що важливіше, свідомо обирати зміст освіти на етапі спеціалізації в рамках здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра.

Література.

1. Солсо Р. Л. Когнитивная психология [Текст] / Р. Л. Солсо : пер. с англ. Н. Ю. Спомиор ; под общ. ред. В. П. Зинченко = Cognitive psychology / R. L. Solso : учебное пособие. - М. : Трикола, 1996. - 598 с. : ил. - ISBN 5-88415-024-5

2. Жиленко М. В. Педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 01 /Микола Володимирович Жиленко. – Київ, 1994. – 151с.
3. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010. Національна доповідь. – К. :Міністерство економіки України. 2010. – с. 46-47.
4. Никифоров, Г. С. Надежность профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова. СПб. : Изд-во СПбГУ, 1996. - 176 с.
5. Климов Е. А. Пути в профессионализм: учебное пособие / Е. А. Климов. – М. : Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. - 320 с. ISBN 5-7695-0733-0.
6. Толочек В. А. Современная психология труда: Учебное пособие. 2-е изд. С. Пб. : Питер, 2008. – 432 с. ISBN 5-7695-1506-6

УДК 37. 062:37. 011. 3

Ісаєва С. Д.

Київського національного університету імені Тараса Шевченка факультету психології, здобувач кафедри педагогіки

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ВЧИТЕЛЕМ ТА УЧНЯМИ ЗА ТОМАСОМ ГОРДОНОМ

У статті розглядаються умови ефективних взаємовідношень між вчителем та учнями. Аналізуються розповсюджені міфи щодо загального уявлення про ідеального вчителя.

Ключові слова: *Томас Гордон, вчитель, учні, ефективна комунікація.*

В статье рассматриваются условия эффективных взаимоотношений между учителем и учениками. Анализируются распространенные мифы относительно общего представления об идеальном учителе.

Ключевые слова: *Томас Гордон, учитель, ученики, эффективная коммуникация.*

Conditions of effective relationships between a teacher and his/her pupils are examined. Prevalent myths concerning the general idea about a perfect teacher are analyzed.

Keywords: *Thomas Gordon, teacher, pupils, effective communication.*

Актуальність дослідження. Педагогічна професія - одна з найдавніших. Вона виникла на ранніх етапах розвитку людства у зв'язку з потребою передавати підростаючому поколінню набутий досвід, а згодом виділилась в окрему галузь... Кожна держава, будь-яка суспільна система визнавала необхідність навчання й виховання, відповідно націлюючи людей, які займалися даною діяльністю. Педагог повинен бути людиною культури й вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення й демократичних змін, людиною великої душі й доброго серця. Справжній педагог повинен працювати на майбутнє, випереджати свій час. Його має хвилювати не лише окрема індивідуальність, а світ людей. Завдяки цьому педагогічна професія стає творчою місією. Місія педагога – це не лише його власні інтереси, мотиви, плани. Він є посередник між дітьми та системою ідей, традиціями, культурою свого народу й людства. Його обов'язок – виховувати гідних людей, здатних примножувати здобутки людської цивілізації [3, с. 5].

Актуальність даної статті зумовлена тим, що світ на початку третього тисячоліття виставляє перед навчальними закладами ряд важливих завдань, серед яких формування молодої людини, яка творчо і діяльнісно впливатиме на навколишній світ, та забезпечення умовами, що надаватимуть можливість цій людині розкрити свої потенційні можливості, самовдосконалитися і відбутися як особистості.